

DAGENS FRÅGOR

Stockholm augusti 1950.

Kriget i Det »kalla» kriget mellan Öst och Väst, som visserligen i **het-Korea.** sande och oroande rytm men dock utan egentlig blodsutgjutelse fortgick månad efter månad, år efter år, hade småningom förlorat åtskilligt av sin skräckverkan på västerlandets folk. Man återgick till ordningen — sådan den nu kunde vara — och stoppade undan krigshotet i det fack, där obehagliga men ofrånkomliga fakta bruka gömmas — och helst glömmas. Riskerna för ett tredje världskrig och åtgärderna däremot överlämnade man åt motvilliga politiker och militärer. Och även bland politikerna var man mer än benägen att inför dagens ekonomiska och sociala problem skjuta de obehagliga militära realiteterna på framtiden.

Det var därför som det brutala och sedan lång tid förberedda överfallet på den sydkoreanska republiken fick så stora och betydelsefulla begynnelseframgångar. Att den hela jorden omspannande »frontlinjen» i det kalla kriget mellan Öst och Väst även klöv Korea längs 38° breddgraden hade sedan länge nogsamt märkts på ort och ställe, men Västs beredskap motsvarade på intet sätt situationens krav. Nu, två månader efter krigsutbrottet, är världsbilden i väsentliga avseenden förändrad. Väst har, oväntat snabbt och oväntat effektivt, lärt sin läxa. Över huvud taget är det just snabbheten och de stora linjerna i reaktionen, som väcker tillfredsställelse och inger hopp för framtiden.

Låt oss ett ögonblick begrunda världsläget, främst ur militärstrategisk synvinkel. Där är å ena sidan den väldiga Sovjetunionen, som bevarat och ytterligare utbyggt sin fulla krigsstyrka från segeråret 1945. Med imponerande konsekvens och skicklighet har man byggt ut en skyddsbarriär av satellitländer kring den fasta kärnan och konstruerat denna barriär så, att den samtidigt kan utnyttjas för »lokala» anfallsföretag — utan att Sovjetunionen själv formellt behöver bryta freden. Man *kan* beordra krig — om och när det passar — mot Jugoslavien, Iran, Burma, Siam, Indokina, Formosa, ja även Västtyskland. Överallt under ungefär samma motivering som i Korea. Man kan själv välja tidpunkt, plats och styrkeinsats, man har överallt *initiativet*. Med full kännedom om Västs konstruktion och begränsning kan man ta även väsentliga risker — det världskrig, som man inte är beredd för och inte önskar, inte ännu, kommer inte förrän man själv önskar.

Där är å andra sidan det splittrade Väst, som är helt beroende av USA:s styrka och insatsvilja, med väldiga avstånd att övervinna och ett konglomerat av partikularistiska och delvis motstridiga intressen. I Väst har man — på ett otillbörligt sätt — hittills velat skjuta över hela bördan, i varje fall den militära, på USA. Och i USA, som har så många andra bördor att släpa på, har man, naturligt nog, velat komma ifrån de militära bekymren så lätt som möjligt. Denna grundinställning har ytterligare närts av framgångarna — den överlägsna materielinsatsens framgångar mot underlägsna motståndare — under

det senaste världskriget. Man vet att man är avgörande överlägsen i fråga om krigspotential. Man vet, att ännu intet stridsmedel har konstruerats som kan allvarligt skada det egna landet. Och så har man hamnat i önsketänkandet om det »strömlinjeformade kriget», med jätteflygplan och atombomber, det som visserligen kostar många pengar men inte så mycket blod, svett och tårar. Man har satt in sina dollars men inte sina män. Man har inrättat sig för att segra i ett ev. tredje världskrig men glömt bort Korea.

Och alla de andra länderna i Väst ha förtroendefullt överlämnat sina militära bekymmer till USA. Man har mottagit vapen och instruktörer och pengar, man har undertecknat Atlant- och andra pakter och man har låtit de egna militärerna syssla med planer och krigsspel — i brist på reella resurser.

Koreakriget har väckt Väst till insikt om de obehagliga realiteterna bakom det kalla kriget. Med överraskande och imponerande kraft och beslutsamhet grep USA den kastade handsken och drog FN med sig, sedan Sovjetunionen förvånande oskickligt satt sig själv ur spel i säkerhetsrådet. Nu pågår krigshistoriens första sanktionskrig och något som liknar en världsfrent har bildats mot fredsstöraren. Av FN:s 59 medlemsstater ha endast 6 tagit avstånd från säkerhetsrådets historiska resolution den 27 juni, redan på det nya krigets tredje dag. Att trots detta USA praktiskt taget ensamt måste svara för de militära sanktionsåtgärderna utgör en tragisk illustration av den bristfälliga militära beredskapen hos Väst i övrigt.

Detta resoluta ingripande av FN — dock på USA:s initiativ och i Sovjetunionens frånvaro — är den ena hoppgivande reaktionen mot fredsbytaren. Den andra är den rad av beslut, som främst Atlantpaktens medlemsstater redan ha fattat att med stor kraftinsats rusta upp sina för dagsläget alltför svaga militära resurser. Det kommer att krävas tid och det begärs måhända alltför mycken hjälp från USA, men tendensen är klar — man är villig till stora uppoffringar för att sätta hårt mot hårt. Om den kalle motståndaren försöker slå till på nytt, så skall han finna en beredskap, som åtminstone inte är så dålig som i Korea. Så länge ingen annan möjlighet utfunnits att skapa trygghet mot Östs planer, så är ju denna kostsamma och tyngande väg den enda som Väst har att välja.

Det är naturligt, att läget på nytt aktualiserat försvaret av de besegrade och avrustade Västtyskland och Japan. Båda ligga utsatta men nära nog försvarslösa i frontlinjen mellan Öst och Väst. Starka röster höjas för deras, i varje fall Västtysklands, återupprustning och inlemmande i det solidariska försvaret mot Öst. Men meningsutbytet, exempelvis i Europarådet i Strasbourg, präglas alltjämt av motstridiga och egoistiska intressen. Med Koreakrigets erfarenheter för ögonen kan man väl knappast komma förbi den slutsatsen, att det nu är hög tid att gå från ord till handling, att ge Västeuropa en chans att självt försvara sig, att utnyttja Västtysklands miljoner vapenföra män.

Rent militärt har Koreakriget redan givit en rad värdefulla erfarenheter, som bl. a. handgripligt reviderat åtskilligt tidigare önsketän-

Dagens frågor

kande. Men därtill blir kanske möjlighet att återkomma, sedan den nuvarande kampen om det hopträngda brohuvudet förts till ett lyckligt slut.

Politisk kamp om finska marken. Vårens lönerörelser och politiska kriser som mynnade i det s. k. Fagerholmsavtalet om 15 procent löneförhöjning i början av maj, har fått det efterspel konsekvensen kräver. Prisstopp för de viktigaste bruksartiklarna. Annat var ju inte att vänta då lönerna samtidigt med förhöjningarna bands vid index. Efter en seg uppehållande strid och många laborationer för att hålla index nere, blev det i slutet av juli klart att indexstegringarna måste leda till en ny allmän löneförhöjning på 5 procent. För att undvika nya lönestegringar påbjöd alltså den kekkonska regeringen prisstopp från den 1 augusti.

Det är alltid olustigt — i synnerhet för en borgerlig regering — att nödgas återgå till prisreglering när landet äntligen efter många svårigheter kommit därhän att prissättningen från statliga kontrollmyndigheter överflyttats till den fria konkurrensens ekonomiskt sundare marker. Men vårens bägge löneförhöjningar, januari månads med 7,5 % och maj månads med 15, utlöste en häftig, man är nästan frestad att säga panikartad, stegring av priserna. Genom separata aktioner, genom att sänka kaffe- och sockerpriserna och höja barnbidragen, lyckades regeringen köpa sig några indexpoäng och därigenom en liten frist före den oundvikliga nya löneförhöjningen. Nu dekretar man att priserna skall bibehållas på nivån av den 15 juli dock under förutsättning att dessa priser inte med mer än 15 procent överstiger priserna vid nyåret. Större prisstegringar kan komma i fråga endast i undantagsfall och bör godkännas av socialministeriet, vars löneavdelning uppenbarligen kommer att få det arbetssamt den närmaste tiden. Om man alltså beaktar att lönerna per den 1 augusti räknat från årets början stigit med 27,5 procent, att det genomsnittliga lönekontot inom produktionen utgör 65 procent av produktionskostnaderna, inser man att en prisförhöjning om 15 procent är rimlig.

Kampen om den finska markens värde har emellertid många aspekter. Kommer t. ex. exportpriserna att stiga parallellt med de stegrade produktionskostnaderna? Eller skall staten, dvs. skattebetalarna genom exportpremier garantera exportpriser, som bibehåller landets konkurrenskraft på utländska marknader? När regeringsbeslutet i skrivande stund inte är mer än 24 timmar gammalt, är det för tidigt att uttala sig om denna sida av saken. Men därjämte är man framför allt frestad att understryka den ekonomiska balansgångens rent politiska sidor.

Den labila jämvikt, som det senaste halvåret präglade Finlands ekonomiska liv, måste framför allt tillskrivas politiska orsaker. Det är klart att 1949 års justeringar av markens värde i förhållande till utländska valutor i viss mån måste inverka prisförhöjande. Men en jämförelse med Sverige, som i stort sett har det lika ställt som Finland, ger vid handen, att lönerörelser av det omfång, som Finland fick bevittna under våren, absolut inte kan anses motiverade eller förklarliga, om inte rent politiska synpunkter hade spelat in. En ekonomisk

kommentator i Finland fäster uppmärksamheten vid det faktum, att generalindex i Sverige i juni oförändrat stod på 167 medan index i Finland under en månad hade stigit med 7,5 procent. Och dock är den realekonomiska utvecklingen i Finland minst lika gynnsam som i Sverige, Finlands försörjningsläge kan man inte klaga på och ifråga om importen är de båda länderna i stort sett i lika mån beroende av kostnadsstegringarna ute på världsmarknaden. Vilken betydelse det partipolitiska spelet har i ekonomiska frågor såg man under finska LO:s löneaktion senaste vår. Nu kan man igen bevittna det när man studerar regeringens beslut om prisstoppet. Beslutet syftar naturligtvis främst till att pressa ned index, eller i varje fall stabilisera detta. Det gör att prisspärren framför allt satts in på sådana bruksartiklar, som figurerar i levnadskostnadsindex från tändstickor till permanentning och biobiljetter. Men — det är ju fråga om en regering med agrarmajoritet — mjölkhushållningsprodukterna har lämnats utanför.

Under alla omständigheter får man hoppas att den partiella prisspärren inte blir långvarig och att läget, både politiskt och ekonomiskt skall stabilisera sig. Framför allt politiskt. Utan ett politiskt jämviktsläge är tydligen en ekonomisk balans otänkbar, det har den senaste tidens händelser klart visat. Men huruvida de politiska partierna förmår uppmobilisera den sans som krävs är en annan sak. Redan nu angriper det socialdemokratiska partiorganet häftigt regeringen Kekkonen för dess huvudlösa prisbeslut, som »ingen tänkande människa kan ta på allvar». Och just nu förljuds att LO-chefen Aku Sumu dementerar att FFC hörts och givit sitt bifall till beslutet om prisstopp. Det är oroväckande signaler.

Roosevelt och litteratur; I Förenta staterna har uppkommit en riklig memoar-ryssarna. var och en som på något sätt tagit del i förhandlingar eller samtal i samband med världskriget vill gärna med en öppen hjärtighet, som vi i Europa i allmänhet äro ovana vid, i böcker eller tidskriftsartiklar delgiva världen sina erfarenheter, i synnerhet om dessa (åtminstone enligt memoarförfattarens mening) ha ett sensationellt källvärde. James F. Byrnes' »Speaking frankly» kom redan 1947 och skänkte en synnerligen värdefull och intresant belysning åt en mängd händelser, som i hög grad krävde en sådan. Byrnes' bok har sedermera följts av en växande ström av liknande publikationer, från Mr Cordell Hull, Mr Sumner Wells, Mr Stettinius, Mr Henry L. Stimson, Mr Morgenthau, General Eisenhower, för att endast nämna några av de amerikaner, som under det senaste årtiondet spelat en så avgörande roll i världens affärer, att vi i Europa måste finna det egendomligt, att de kunna publicera sina erfarenheter från så nyligen inträffade avgörande världshändelser. De ha ett mycket växlande värde, särskilt på grund av författarnas benägenhet att göra sina skildringar beroende på ej blott *sedermå* aktuella händelser utan även på deras *egen* uppfattning av händelseutvecklingen. Detta hindrar ej att de böra omsorgsfullt noteras och att deras publikation därför ofta måste räknas bland »Dagens frågor». Detta gäller icke minst den eljest svårbedömbara Jalta-konferensen, dess ödesdigra följder och den

ledande roll som *Franklin D. Roosevelt* kom att spela för världens öden, vilken blivit föremål för skilda omdömen och alltmer växande kritik. Den numera avlidne, dåvarande amerikanske utrikesministern Edward R. Stettinius' »Roosevelt and the russians», publicerad 1949, hör till de värdefulla och ytterst intressanta publikationerna, även om den får begagnas med särskild försiktighet, då Stettinius med sin allmänt erkända redbarhet och pålitlighet var en av Roosevelts varmaste beundrare och anhängare. Han vill tydligen framställa Jalta-konferensen som en nödvändig ansträngning från Väst-Europa för att åstadkomma ett allvarligt samarbete med Sovjetunionen även efter krigsslutet. Stettinius var som amerikansk utrikesminister närvarande vid alla plenarsammanträden och åtnjöt Roosevelts förtroende i allra högsta grad. Man får icke heller glömma, att Stettinius i företalet till sin bok förklarar, »att orubbad tro på Roosevelts utrikespolitik drivit honom att skriva boken om Jaltakonferensen». Han anser, att talet om Roosevelt i Jalta som en sjuk och döende man var en legend och söker visa, att Roosevelt i Jalta andligen var fullt vital och i stånd att helt behandla varje situation, allt eftersom den uppkom och utvecklade sig. Han framhåller, att man ej får förbise, att Jalta-konferensen, som hölls från 4 till 11 februari 1945 utgjorde höjdpunkten av de allierades enhetlighet under kriget, att Sovjetunionen gjorde mera eftergifter än den fick och att Roosevelts hållning mot ryssarna i Jalta icke vilade på en önskan av »*appeasement*» åt ryssarna. Beträffande den icke utan fog mycket klandrade uppgörelsen i Fjärran Östern vill Stettinius visa, att Roosevelt handlade under kraftig och ständig påtryckning av militära rådgivare, som under antagande att kriget med Japan skulle räcka minst två år — ett antagande som förekom också på ett närmare håll! — voro bestämda att genomdriva Sovjet-unionens deltagande i detta krig till nästan vad pris som helst. När Stettinius utan kritik hänvisar bl. a. till general Hurley's tidigare telegram att Molotov meddelat honom att Sovjet-unionen icke var intresserat av de kinesiska kommunisterna, som i varje fall ej voro riktiga kommunister (jfr Svensk Tidskrift, häfte 2, 1950) så blir man tvivlande, ej blott på Roosevelts omdömesförmåga och deras, som kunna ha väglett hans beslut utan även på Stettinius!

Av alla problem på konferensen var den polska frågan den svåraste och mest omdiskuterade. Konferensens resultat ha också här blivit föremål för den kanske allvarligaste kritiken. Stettinius vill i samband härmed framhålla gentemot den kraftiga kritiken, att de engelska och amerikanska underhandlingarna befunno sig i en svag förhandlings-situation på grund av krigsläget och att dettas utveckling bidrog att bryta samarbetet mellan de tre statsledarna i Jalta. Stettinius hyser heller inget tvivel om att de kommande svårigheterna och besvikelserna icke härrörde sig från överenskommelserna i Jalta utan från att Sovjet-unionen icke höll dessa överenskommelser och löften och att i Jalta Stalin var långt ifrån säker på Tysklands undergång under sommaren. Han skulle under intrycket härav varit ivrig att få fullt understöd från de engelska och amerikanska vapnen. Vid återkomsten från Moskva skulle vinden ha vänt sig och hoppet och önskan hos

honom och hans kolleger om en snar seger ha stigit. Bedömandet härav och av sannolikheten av att ryssarna skulle hålla sina överenskommelser borde ju ha legat till grund för västmakternas och Roosevelts syn på deras politik i Jalta. Stalin och hans rådgivare voro ovilliga att grunda Sovjets säkerhet enbart på Roosevelts oprövade världsorganisation och därför bestämda att skapa sina egna inflytelsefärer. Tydligt är att före sin död den 12 april Roosevelt var en besviken man, särskilt när det gällde ryssarnas löftestrohet.

Hur man än vill bedöma Roosevelt och Jalta utgör Stettinius' bok ett märkligt bidrag till världskrigens historia. Den ger också en intressant belysning, hur dylika konferenser mellan stormakternas ledare gingo till och deras ansvar för förhållandena efter världskriget, inte minst de nuvarande.

I den förträffliga tidskriften *Foreign Affairs*, april 1950, om »The dismemberment of Germany» framhåller förf., Philip E. Moseley, som också synes ha varit närvarande och vittne till allehanda förhandlingar och utredningar härom, att Jaltakonferensens deltagares ansvar för Tysklands kommande öde låg däri, att i Jalta varken diskuterades eller underskrevs av de där företrädde makterna någon principiell förklaring av *unconditional surrender* och dess betydelse i realiteten. Grunden för Tysklands kommande delning bestämdes därför efter katastrofen av de segrande samt deras befälhavare; något som kan förklara mycket av det sätt på vilket Tyskland, och därmed Europa, kom att delas mellan Ryssland och västmakterna.

Nordiskt akademiskt samarbete. Redan på studentmötena under skandinavismens glansdagar för ett sekel sedan var frågan aktuell om ett närmare samarbete mellan Nordens universitet. På nästan varje studentmöte diskuterades livligt dessa frågor och många — alltför många — resolutioner antogs, men de praktiska resultaten uteblevo i allmänhet, bortsett från tillkomsten av några ännu bestående stipendiefonder. Frågan fick förnyad aktualitet efter första världskriget, då den ånyo debatterades på de återuppståndna studentmötena. Som en följd av ett initiativ på studentmötet i Reykjavik år 1930 tillsattes några år senare särskilda kommittéer för det nordiska akademiska samarbetet, bestående av rektorerna för universiteten och högskolorna samt officiella studentrepresentanter. Till den svenska kommittén utgår f. n. ett statsanslag å 25 000 kronor för inbjudan av nordiska vetenskapsmän såsom föreläsare samt för anordnandet av årliga studiegruppresor till de övriga nordiska länderna, främst i sådana ämnen, där sådan studievistelse enligt gällande fordringar är obligatorisk eller önskvärd. Genom dessa — tyvärr alldeles otillräckliga — statsanslag är det sålunda f. n. sörjt för ett kontinuerligt nordiskt inslag i undervisningen genom såväl nordiska föreläsningar som studieresor.

Under 1930-talet löstes äntligen ett av de då sedan lång tid aktuella studentönskemålen, nämligen riksgiltigheten i Sverige för vid svenska universitet och högskolor avlagda tentamina. Motsvarande aktualitet har för dagens studentgeneration den nordiska s. k. tentamensgiltigheten och examensutjämnningen. Sistnämnda två stora frågekomplex

Dagens frågor

dryftades ingående på en konferens mellan de nordiska studentledarna i Aarhus år 1946 och uppmärksammades också av det nordiska undervisningsministermötet i Stockholm på hösten nämnda år. Därvid uttalade sig för första gången statsmakternas officiella representanter i en resolution för, att det i största utsträckning borde öppnas möjligheter, ev. genom lagstiftning, att godkänna tentamina och examina i ett nordiskt grannland såsom formellt likvärdiga med motsvarande inhemska utbildning. Detaljbestämmelser borde utformas genom fortsatt arbetsutredning, och angeläget vore att anordna regelbundna ämneskonferenser och fackmöten.

Det ifrågavarande utredningsarbetet omhändertogs av den som följde av undervisningsministermötet bildade Nordiska kulturkommissionen. Denna har under de följande åren anordnat några ämneskonferenser samt fortsatt utredningsarbetet på vissa avsnitt, men några praktiska resultat ha av olika skäl hittills icke uppnåtts.

Det akademiska samarbetet har under den senaste tiden ryckt fram i centrum för de nordiska officiella studentunionernas arbete, varom arbetskonferensen mellan studentledarna i augusti 1950 på Lidingön givit många vittnesbörd. Man uppmärksammade här främst på vilka praktiska vägar man nu kunde främja en nordisk examensutjämning och tentamensgiltighet samt underlätta möjligheterna att studera i annat nordiskt land. Konferensen uttalade sig därvid för att de nordiska studentkårerna skola ämne för ämne anordna s.k. specialistkonferenser, på vilka skola undersökas och utarbetas konkreta förslag beträffande respektive ämnen. Ansvaret för att genomföra dessa konferenser fördelades mellan de olika universitetsstäderna; för teologiska ämnen svarar sålunda studentkåren vid Aarhus universitet, de humanistiska och naturvetenskapliga ämnena åvila närmast kårerna (studieråden) vid universiteten i Oslo och Uppsala osv. Givetvis bli också de fackliga högskolornas ämnesgrupper på samma sätt beaktade. Beträffande varje ämne skall på denna väg bl. a. undersökas, vilka delexamina (tentamina), kurser och prov som det är praktiskt taget möjligt att inom den närmaste tiden göra ekvivalenta i de nordiska länderna (*tentamensgiltighet*). Härjämte skola övervägas möjligheterna att genom en ändring av studieplanerna underlätta denna åsyftade tentamensgiltighet. Vidare skola motsvarande undersökningar göras beträffande möjligheterna att få tillgodoräkna i annat nordiskt land avlagd examen (*examensutjämning*). Slutligen skall beaktas den viktiga frågan om lämpliga nordiska handböcker — en fråga av synnerlig aktualitet för de flesta ämnen. Enligt föreliggande planer skall den sålunda igångsatta omfattande utredningen föreligga färdig till nästa arbetskonferens, förslagsvis förlagd till Helsingfors år 1952.

Den nya given i det nordiska studentsamarbetet innebär alltså, att de officiella studentorganen inte längre inskränka sig till att antaga resolutioner och avvakta myndigheternas ställningstagande, utan själva åtaga sig det krävande utredningsarbetet, vilket är en förutsättning för resolutionernas förverkligande. Man arbetar målmedvetet att på praktiska vägar nalkas det sekelgamla målet — Norden en akademisk enhet. Ske alltså.